

Pareelproject

Als niet alles is wat het lijkt: zinggeving in de palliatieve fase

Levensvragen, zinggeving, spiritualiteit. Het zijn termen die doen denken aan godsdienst of geloven. Maar het gaat om meer dan religie alleen. Als het levenseinde dichterbij komt, verandert er voor mensen vaak van alles op het gebied van levensvragen. Aandacht voor zinggeving is dan harder nodig dan in het 'gewone' leven. Hoe kunnen zorgverleners goed aansluiten op deze behoefte?

Met het project 'Als niet alles is wat het lijkt' heeft Ligare, het regionale consortium palliatieve zorg in de vier noordelijke provincies, een impuls gegeven aan het inbedden van de spirituele zorg in de reguliere zorgverlening. Er zijn studies gedaan onder patiënten, nabestaanden en zorgverleners. Wat heeft het project opgeleverd?

Behoeften van patiënten

In een eerste studie is patiënten via vragenlijsten (45 ingevuld retour) en interviews (17 gesprekken gevoerd) gevraagd wat hen bezighoudt in de laatste levensfase. Hoe ervaren zij aandacht van zorgverleners voor levensvragen en wat verwachten patiënten hierbij van hen? Als belangrijk noemen respondenten bijvoorbeeld (het terugdenken aan) betekenisvolle relaties, het koesteren van herinneringen, en reflectie op het eigen leven en het aanstaande sterven. Zorgverleners kunnen bijdragen door te vragen naar verhalen van vroeger, relaties met anderen, waar mensen blij of verdrietig van worden en wat belangrijk voor ze is. Het onderzoek laat weinig behoefte zien aan de ondersteuning door een geestelijk verzorger. Generalisten kunnen aan de meeste zingevingsbehoeften goed voldoen, door contact te maken, aandacht te geven en echt te luisteren.

Ervaringen van nabestaanden

Bij nabestaanden heeft een beperkte effectmeting plaatsgevonden. 25 nabestaanden hebben input geleverd via vragenlijsten, twee tot drie maanden na het overlijden van hun dierbare. Hebben zorgverleners met hen gesprekken gevoerd over het naderende levenseinde van hun naaste? Is er naar hen geluisterd en is gesproken over hun wensen en behoeften? En hebben zij bijvoorbeeld respect ervaren voor hun levensovertuiging? Vrijwel alle nabestaanden hebben persoonlijke aandacht gevoeld. Er was tijd voor patiënt én naasten, zo blijkt uit de antwoorden, maar er is vaak beperkt aandacht geweest voor zinggevingsthema's.

Digitale leerwerkplaats

Voor de scholing van zorgverleners is een digitale leerwerkplaats ontwikkeld, gebaseerd op de herziene richtlijn 'Zinggeving en spiritualiteit in de palliatieve fase'. De werkplaats geeft handvatten bij vragen en dilemma's op het gebied van spiritualiteit en zinggeving. Cursisten leren problemen rond zinggeving te signaleren en begeleiden, en zingevende communicatie toe te passen bij patiënten in de palliatieve fase.

15-11-2019

ZonMw financiert projecten op het gebied van gezondheidsonderzoek en zorginnovatie. Het doel is dat kennis uit deze projecten gebruikt wordt in beleid, praktijk, onderzoek en/of onderwijs. Jaarlijks worden een aantal projecten die een goed voorbeeld zijn, in het zonnetje gezet. Deze Pareelprojecten hebben een innovatief, bruikbaar resultaat dat van grote waarde is voor de wetenschap en/of maatschappij. Daarnaast werken de juiste partijen samen, wat de benutting van de resultaten ten goede komt. Als laatste hebben de resultaten uit Pareelprojecten een wetenschappelijke of maatschappelijke impact. Met het uitreiken van een Parel aan deze projecten wil ZonMw projectleiders en hun teams belonen, en anderen inspireren om het beste uit hun projecten te halen.

ZonMw stimuleert
gezondheidsonderzoek en
zorginnovatie

Laan van Nieuw Oost-Indië 334
2593 CE Den Haag
Postbus 93245
2509 AE Den Haag
Telefoon 070-3495111
info@zonmw.nl
www.zonmw.nl

Sociale media

 www.facebook.com/zonmwNL
 www.twitter.com/zonmw
 www.linkedin.com/company/zonmw
 www.youtube.com/ZonMwTV

Vooruitgang vraagt om onderzoek en ontwikkeling. ZonMw financiert gezondheidsonderzoek én stimuleert het gebruik van de ontwikkelde kennis – om daarmee de zorg en gezondheid te verbeteren.

ZonMw heeft als hoofdondrachtgevers
het ministerie van VWS en NWO.

Er zijn elf modules. De eerste beschrijft het ABC-model: altijd AANDACHT, afhankelijk van de situatie BEGELEIDING passend bij je rol, en bij CRISIS doorverwijzen. De modules 2 tot en met 7 behandelen het diamantmodel dat uitgaat van vijf facetten van zingeving, alle vijf verbonden met het concept 'innerlijke ruimte'. De laatste vier modules bespreken vier aspecten van zingevingsvragen, en geven handvatten om te reageren op patiënten met deze vragen. Elke module eindigt met een testje, waarna de cursisten gerichte feedback krijgen op hun antwoorden. Onder 'Materialen' staan achtergrondinformatie en suggesties voor verdieping.

Opbrengsten van scholing

In een studie onder deelnemende zorgverleners is onderzocht of zij na afloop van het project minder handelingsverlegenheid ervaren. Dat is het geval, zo blijkt uit een eerste analyse van een nameting onder 142 zorgverleners, van wie er 100 naast een interne scholing ook de digitale leerwerkplaats hebben gebruikt. Van de onderzochte groep was 46% helpende/verzorgende, 25% mbo- en 21% hbo-verpleegkundige. Zorgprofessionals zeggen zich na deelname competentier te voelen in het verlenen van spirituele zorg. Interesse in het werken met de digitale leerwerkplaats in uw organisatie? Stuur een email naar: zingeving@consortiumligare.nl.

Meerwaarde van inzet implementatieduo's

In elk van de 25 deelnemende zorgorganisaties heeft een implementatieduo het project getrokken en de scholing binnen de eigen organisatie verzorgd. Dit duo, meestal een verpleegkundige en een geestelijk verzorger, had de rol van coach en trainer. Voor de evaluatie van het implementatieproces zijn observaties gehouden, focusgroepen georganiseerd en interviews gehouden met netwerkcoördinatoren palliatieve zorg. De coaches hebben het werken in een duo als prettig en waardevol ervaren. Samenwerken, ervaringen delen en elkaar aanvullen waren belangrijke pijlers onder het succes van de implementatie. Door dichtbij te zijn voor collega-zorgverleners, konden de coaches in de dagelijkse zorg een belangrijke schakel en vraagbaak zijn. Het project heeft volgens hen een positieve impact gehad op zowel de persoonlijke ontwikkeling van de zorgverleners als de samenwerking binnen het team. Door met elkaar in gesprek te gaan over de eigen betekenisgeving en zingevingsvraagstukken leerden teamleden elkaar beter kennen. Deelnemers aan het project ervaren dat er meer aandacht is voor de spirituele dimensie in gesprekken met patiënten (en naasten) en hebben gemerkt dat ook patiënten deze ruimte ervaren. Patiënten vertellen dat zorgverleners de tijd nemen om naar hen te luisteren en dat ze daardoor hun verhaal kunnen en willen doen. Ze geven aan dat er echt contact is, waardoor ze makkelijker kunnen aangeven welke wensen zij nog hebben.

Conclusies

Uit de evaluatie van het implementatieproces blijkt dat aandacht voor zingeving en scholing – inclusief 'coaching-on-the-job' – zorgverleners helpt om daadwerkelijk aandacht te kunnen geven aan zingeving bij patiënten en naasten. De verbinding tussen onderzoek, onderwijs en praktijk is heel waardevol gebleken. De belangrijkste belemmeringen voor implementatie zijn tijdgebrek en vertragende factoren als personeelstekorten, personeelwisselingen, ziekte of reorganisatie. Bevorderende factoren zijn onder meer een gemotiveerd team en dito management, en een duidelijk implementatieplan. Veel andere organisaties hebben inmiddels aangegeven met de digitale leerwerkplaats te willen werken, ook in andere fasen van een ziekte. De meerwaarde lijkt dus breder dan de palliatieve fase.

Als niet alles is wat het lijkt

Patiënten en naasten hebben behoefte aan aandacht voor zingeving en betekenisgeving. Zorgverleners vragen zich af hoe ze dit kunnen invullen in hun dagelijks werk. In dit project hebben organisaties van het consortium Ligare spirituele zorg ingebed in de reguliere zorgverlening. Een digitale leerwerkplaats en de inzet van implementatieduo's hielpen daarbij.

Het programma Palliantie. Meer dan zorg

Het ZonMw-programma 'Palliantie. Meer dan zorg' wil de palliatieve zorg merkbaar verbeteren voor de patiënt en naasten, door verbeteringen in zorg, onderzoek en onderwijs te realiseren. Palliantie is onderdeel van het Nationaal Programma Palliatieve Zorg (NPPZ), gestart in 2014. Het NPPZ bestaat uit het ZonMw-programma, activiteiten in zeven consortia Palliatieve Zorg en landelijk overheidsbeleid. www.zonmw.nl/Palliantie